

**СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ І КОМУНІКАТИВНО-
СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
РІЗНОЖАНРОВИХ ТЕКСТІВ**

УДК 811.111'38 : 821.111-3

Е. Л. Ананьян

**АЛЮЗИЯ ТА ЇЇ СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ
В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(на матеріалі англомовної емотивної прози)**

У лінгвістичних дослідженнях останніх десятиріч пильну увагу зосереджено на вивченні мови з позиції антропоцентризму. Науковці підкреслюють, що мова, відтворюючи свою найважливішу функцію – «бути засобом спілкування», не може не «підпорядковуватися» людині, яка є її творцем, носієм та користувачем. Так, презентуючи у знаковій формі потреби людини, її інтереси та захоплення, рівень її світогляду, обізнаності та культури, мова демонструє свою детермінованість людським фактором, свою соціальну природу.

Дослідити мовні явища, при цьому «не моделюючи мовну систему як абстракцію високого рівня», а презентуючи мову в динаміці її дієвості, стає можливим під час лінгвостилістичного аналізу структурно-організованої єдності найвищого рівня, максимальної одиниці мови, тобто тексту [1]. З урахуванням можливості даного аналізу відбувається актуалізація принципу антропоцентризму, оскільки текст розглядається як «продукт мовленнєвої діяльності люди, що відображає дійсність через її відбиття у свідомості індивідуума» [1].

Зазначимо, що серед великого стильового розмаїття текстів найбільш показовою та результативною є робота саме з текстом художньої літератури, оскільки «являє собою безкінечно різноманітну і розмаїту історію людського суспільства, ніби перекладену мовою живих людських звичаїв ... , яка передає для наступних поколінь усе багатство думок ... у різні періоди існування та розвитку людського суспільств» [2, с. 3]. Подібне вивчення, зорієнтоване на досягнення розуміння художнього твору, передбачає оволодіння текстом, аналіз його ідейно-тематичної основи та поетичної структури, дослідження потенціалу мови як матеріалу художнього тексту, розгляд одиниць мови у функції, зумовленій ситуативними обмеженнями тексту, визначення поведінки цих одиниць у системі художнього цілого та аналіз метамови автора як з літературознавчих, так і з лінгвістичних глибин.

Беззаперечним є факт, що модель дійсності, яку пропонує автор у своєму творі, може бути презентована як експліцитно, так й імпліцитно. Саме у другому випадку представлена інформація характеризується

неповнотою зображення, що вимагає від читача самостійного декодування авторського матеріалу залежно від його культурного та естетичного досвіду.

За словами сучасного науковця І. Арнольд, «імплікація в широкому розумінні є наявність у тексті вербально не виражених, але розпізнаних адресатом змістів» [3, с. 119]. Дослідниця визначає текстову імплікацію як «додатковий зміст, що припускається, заснований на синтагматичних зв'язках дотичних елементів антецедента» [3, с. 119]. Вивчаючи характерні риси цього стилістичного явища, І. Арнольд підкреслює наступні потенції: «Текстова імплікація передає не тільки предметно-логічну інформацію, але й інформацію другого роду, прагматичну, тобто суб'єктивно-оцінну, емоційну та естетичну. Текстова імплікація обмежена рамками мікроконтексту, що на композиційному рівні звичайно відповідає епізоду. Відновлюється вона варіативно, належить конкретному тексту, а не мові взагалі і сигналізується в межах одного кроку квантування» [3, с. 119 – 120]. До цих видів «натяків», «припускать» відносять підтекст, еліпсис, алюзію, ремінісценцію, цитату, семантичне ускладнення та текстову імплікацію як таку.

У своєму дослідженні більш пильну увагу звернемо на алюзію як стилістичний прийом риторичного посилення мовлення, на стратегію її експресивного використання в англomовному тексті емотивної прози та на її потенціальну можливість поглибити як лінгвістичну, так і соціокультурну обізнаність індивіда.

Як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (І. Арнольд, В. Гайдар, О. Дронова, Л. Машкова, А. Паламарюк, Л. Петроченко, А. Циренова, О. Ярема та ін.) зосереджують увагу на вивченні алюзії у світлі інтертекстуальності, розгляді алюзії як засобу вираження авторської інтенції, визначенні ролі алюзії в контексті міжкультурної комунікації, дослідженні проблеми алюзивної мовної гри та оказіонального використання алюзивних одиниць. Так, на думку сучасного науковця О. Дронової, за алюзією закріплено статус «загальновизнаного засобу підвищення інтертекстуальної щільності твору, створення його смислового, емоційно-естетичного потенціалу. У результаті функціонування стилістичного прийому алюзії у читачів створюються зорові та чуттєві відчутні образи, якими наділяється предметно-логічний зміст» [4].

Матеріал, представлений вище, визначає мету статті: дослідити та проаналізувати риторичну фігуру алюзію як затребуваний засіб репрезентації інтертекстуальності в межах простору англomовного художнього тексту.

За словами А. Циренової, «алюзія є вербальним засобом, за допомогою якого автор може виразити свої ідеї в більш стислій і короткій формі, для цього він ніби замикає їх у деяку оболонку. Задача читача побачити цю оболонку в тексті та розкрити ту ідею, яка в ній міститься, ту приховану інформацію, що вона в собі таїть» [5, с. 156]. У читача можуть виникати чисельні асоціації, але для того щоб вірно

декодувати інтенцію автора, реципієнту потрібні прецедентні знання, які представлено тезаурусом соціокультурних уявлень, загальнолюдським естетично-етичним досвідом.

Механізм побудови літературної алюзії представлено завданням автора переробити «текст-першоджерело» («денотат першого порядку»), який є літературним доробком іншого творця. За таких умов алюзивна одиниця набуває нової емотивно-експресивної потенції слова («експресами»), а не запозичує поетично-виразні функції з претексту, з яким вона відчуває постійний «генетичний зв'язок» [6]. Автор запозичує лише окремі елементи з «тексту-донора», які й зумовлюють декодування алюзивних одиниць у «тексті-реципієнті». Але семантико-граматичні відношення між структурними компонентами алюзивного висловлювання та «тексту-реципієнта», що є необхідним для оформлення висловлювання в цілісну комунікативну одиницю, здійснюються по-новому.

Цей прийом, визначаючи інтертекстуальну природу тексту, відтворюючи стилістичну потенцію трансформувати авторську інтенцію, авторське бачення та сприйняття дійсності шляхом викриття асоціативних зв'язків тексту з матеріалом, що є культурною та естетичною спадщиною, часто використовується в англійській емотивній прозі. Автор, презентуючи дану риторичну фігуру у своєму творі, акцентує увагу на загальнокультурному компоненті, який «зі змістовного боку містить індивідуально-особистісну культуру автора, його професійну майстерність і культурне обличчя масового читача, а з функціонального – систему дій адресанта та адресата ...: перший кодує повідомлення у вигляді експресемі в ході здійснення трьох видів діяльності (пізнавальної, художньої та ціннісно-осмислюючої), а другий здійснює дешифрування експресемі з опорою на три рівні своєї розумової діяльності (когнітивне, структурно-семантизуюче та розпредмечуюче розуміння)» [6].

Типологізація алюзії зумовлена потенцією її атрибутивності, тобто чи функціонує інтертекстуальний зв'язок як спеціально маркірований фактор авторської побудови та сприйняття тексту читачем чи ні. За таких умов алюзивні елементи можуть бути опозиційно протиставлені як атрибутивно маркіровані, атрибутивно не маркіровані та атрибутивність присутня, але дещо завуальована. Художній текст є плідним підґрунтям для селективного використання алюзивних одиниць за їхнім походженням (власні назви, міфологічні, біблійні, історичні, літературні, філософсько-естетичні алюзії та ін.); за функціями (презентувати вертикальний контекст твору, проаналізувати складові його сюжету, розкрити персонажів); за структурою (заголовок, медіальна позиція, кінець твору). [7, с. 6-7].

Наведемо приклади алюзивних одиниць у текстах англійської емотивної прози:

«... and I really can't see any resemblance between you, with your rugged strong face and your coal-black hair, and this young Adonis, who looks as if he was made out of ivory and rose-leaves» [8, с. 9].

«Why, my dear Basil, he is a Narcissus, and you – well, of course you have an intellectual expression, and all that» [8, с. 9]. Так, О. Уайльд, вимальовуючи образ Доріана Грея, одного з центральних персонажів роману «Портрет Доріана Грея», акцентує увагу на тих дарах, якими нагороджено цього денді: «молодість» та «краса». З метою більш емотивно проілюструвати цю «довершеність», цей «еталон краси» автор устанавлює саме алюзивні зв'язки з протагоністами міфологічного епосу: з Адонісом та Нарцисом. Але, зазначимо, ця алюзивна лінія відтворює також і функцію «натяку на перспективу розповіді», оскільки за міфологічним сюжетом можливо зберегти красу, але ціна цьому – рання смерть. Саме це й очікує на головного героя роману, амбіційність, марнославство та зухвалі бажання якого поступаються природним законам життя.

У короткому оповіданні С. Чапліна «Тонкий шар» використано біблійну алюзію: «They take a little light and go into the belly of Leviathan» [9, с. 107]. Письменник через образ левіафана, морської тварини, яка викликає жах, трансформує уявлення про страховинність того місця, куди потрапляють герої твору.

У назві короткого оповідання А. Крісті «Немейський лев» уже представлено алюзію – «The Nemean Lion». Цей алюзивний вираз вже із самого початку вимагає від читача звернення до грецької міфології (Немейський лев – це жахливий хижак, який був невразливим. Геракл перемагає його, здійснюючи свій перший подвиг), що, у свою чергу, виконує функцію певного натяку на сюжет твору, побудованого за цим міфологічним конфліктом. У тексті читач стикається ще й з наступною алюзією: «It was not – and here was the crux of his objection – it was a proper Labour of Hercules» [10, с. 109]. Письменниця цією алюзивною одиницею акцентує увагу на тому, що це була справа, яка вимагає надзвичайних зусиль. Але разом з цим автор «прямує і до іншої мети» – наділити сищика Еркюля Пуаро, який є головним персонажем багатьох творів Агати Крісті, ім'ям цього міфічного героя (Геракла, або Геркулеса), а також показати його внутрішню силу.

Підкреслимо, що назва оповідання Б. Гленвілла «Кого він кохає» теж є алюзивною, оскільки використана як елемент строки з балади О. Уайльда «Балада Редінгської тюрми»: «Yet each man kills the thing he loves» [11, с. 167].

Представлені приклади підтверджують, що автор з метою образно, глибоко та емотивно передати свою інтенцію, обирає серед великого арсеналу стилістичних прийомів саме алюзію. Розуміння алюзії вимагає від реципієнта розшифрування та тлумачення певних асоціативних зразків, що виконують функцію підтексту. Саме таким чином читач експліціює зміст висловлювання, а потім й авторський

здум. Алюзія як інтертекстуальне явище характеризується притаманною їй значною інформативністю.

Беручи до уваги матеріал, представлений вище, зазначимо, що алюзія поглиблює певні елементи твору, розкриває авторську інтенцію, декодує імпліцитний ідейний зміст твору. Розпізнаючи маркери, якими алюзія презентована в тексті, ідентифікуючи денотат та активізуючи його зміст, філолог, з одного боку, має здійснити активацію ідей та культурно-естетичного досвіду, закладеного в тексті-першоджерелі, а з іншого – дослідити збагачення вже існуючого образного потенціалу новим метафоричним змістом. Результати проведеного дослідження дозволяють визначити певні подальші напрямки наукового пошуку: поглибити вивчення характерних лексичних, граматичних, прагматичних особливостей алюзії; розглянути проблему перекладу алюзивних одиниць, беручи до уваги лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори; дослідити стилістичний потенціал оказіонально модифікованих алюзій.

Список використаної літератури

- 1. Чурилина Л. Н.** Антропоцентризм художественного текста как принцип организации его лексической структуры: дис. ... доктора филол. наук : 10.02.01 / Чурилина Любовь Николаевна. – СПб, 2002. – 513 с.
- 2. Тимофеев Л. И.** Основы теории литературы : [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов] / Леонид Иванович Тимофеев. – М. : Просвещение, 1976. – 548 с.
- 3. Арнольд И. В.** Стилистика. Современный английский язык : [учеб. для вузов] / И. В. Арнольд. – [4-е изд.]. – М. : Флинта : Наука, 2002. – 384 с.
- 4. Дронова Е. М.** Стилистический прием аллюзии в свете теории интертекстуальности : На материале языка англо-ирландской драмы первой половины XX века: дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Дронова Елена Михайловна. – Воронеж, 2006. – 182 с.
- 5. Цыренова А. Б.** Аллюзия как средство выражения авторской интенции (на материале английского языка) / А. Б. Цыренова. – Вестник ЧГУ. Серия : Филология. Искусствоведение. – 2010. – Выпуск № 21(202). – С. 155 – 161.
- 6. Новохачёва Н. Ю.** Стилистический приём литературной аллюзии в газетно-публицистическом дискурсе конца XX – начала XXI веков : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Новохачёва Наталья Юрьевна. – Ставрополь, 2005 – 279 с.
- 7. Солганик Г. Я.** Стилистика текста: [учеб. пособ.] / Г. Я. Солганик. – М. : Флинта : Наука, 1997. – 256 с.
- 8. Wilde O.** The Picture of Dorian Grey / Oscar Wilde. – Penguin Books : Penguin Popular Classics, 1994. – p. 256.
- 9. Chaplin S.** The Thin Seam / Sid Chaplin. – Modern English Short Stories. – М. : Progress, 1978. – P. 89 – 107.
- 10. Christie A.** The Nemean Lion / Agatha Christie. – Modern English Short Stories. – М. : Progress, 1978. – P. 109 – 136.
- 11. Glanville B.** The Thing He Loves / Brian Glanville. – Modern English Short Stories. – М. : Progress, 1978. – P. 167 – 180.

Ананьян Е. Л. Аллюзія та її лінгвостилістичний потенціал в художньому тексті (на матеріалі англомовної емотивної прози)

У статті розглянуто стилістичний прийом аллюзію як засіб репрезентації інтертекстуальності. Проаналізовано типологізацію аллюзії за походженням, за функціями та за структурою даної риторичної фігури. Визначено, що аллюзія трансформує авторську інтенцію шляхом викриття асоціативних зв'язків між «текстом-донором» та «текстом-реципієнтом», декодування яких становить частину лінгвостилістичного аналізу художнього тексту. На прикладі творів англомовної емотивної прози досліджено стилістичні потенції аллюзії: експліціювати зміст висловлювання, створювати асоціативні образи та трансформувати їхні оцінно-емотивні характеристики.

Ключові слова: аллюзія, інтертекстуальність, емотивна проза, текст

Ананьян Э. Л. Аллюзия и ее лингвостилистический потенциал в художественном тексте (на материале англоязычной эмотивной прозы)

В статье рассмотрен стилистический прием аллюзия как средство репрезентации интертекстуальности. Проанализирована типологизация аллюзии по происхождению, по функциям и по структуре данной риторической фигуры. Отмечено, что аллюзия передает авторскую интенцию путем распознавания ассоциативных связей между «текстом-донором» и «текстом-реципиентом», декодирование которых составляет часть лингвостилистического анализа художественного текста. На примере произведений англоязычной эмотивной прозы исследованы стилистические потенции аллюзии: эксплицировать содержание высказывания, создавать ассоциативные образы и трансформировать их оценочно-емотивные характеристики.

Ключевые слова: аллюзия, интертекстуальность, эмотивная проза, текст.

Ananyan E. L. Allusion and Its Linguo-Stylistic Potential in Fiction (On the Material of English-Language Emotive Prose)

In the article such stylistic device as allusion (the means of intertextuality) is examined. Allusion is a so-called «literary hint», «literary implication» that transfers logical information as well as pragmatic one (we mean evaluative, emotive and aesthetic types). The typology of allusion according to the origin, functions and structure of this rhetorical figure is analyzed. It is mentioned, that allusion transfers the author's intention by means of recognition of associative connections between «text-donor» and «text-recipient»; decoding of these associations constitutes the part of the linguo-stylistic analysis of the literary work. On the example of works of English-language emotive prose the stylistic potential of allusion such as to render the content of the utterance explicitly, create associative images and transform their evaluative and emotive features is investigated. In the article

the perspectives of further research are defined: to investigate lexical, grammatical and pragmatic nature of this rhetorical figure, to analyse the problem of translation of allusion that is occasionally modified, to reveal the expressive and emotive potentiality of such modifications.

Key words: allusion, intertextuality, emotive prose, text.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2013 р.

Прийнято до друку 30.05.2013 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Глущенко В. А.

УДК 811.111'42'38''195'' : 82-2

Г. Б. Бернар

ТЕМА-РЕМАТИЧНА СТРУКТУРОВАНІСТЬ ДІАЛОГУ У П'ЄСАХ ТОМА СТОПΠΑРДА

Інтерес до діалогу виявляється з кінця 40 – початку 50-х років [1; 2; 3; 4]. Науковці-представники комунікативної граматики основним своїм завданням ставили вивчення діалогічної комунікації. Об'єктом дослідження стали структурно-синтаксичні та семантичні особливості діалогу [5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12]. Діалог вивчався багатьма дослідниками як драматургічний засіб виразності [3; 4; 13]. Одні дослідники [15; 16] вважали за мінімальну одиницю діалогу двочленну єдність питання-відповідь, тоді як інші [14; 17; 18] вважали, що вихідну одиницю утворює послідовність з трьох і більше реплік.

Ми оперуємо робочим терміном ТОКС (тематично-об'єднана комунікативна структура), який є аналогом ССЦ. Вперше «складне синтаксичне ціле» було описане Н. Поспеловим як термін, що назвав синтаксичну єдність, котра виражає складну і завершену думку та зберігає у контексті відносну незалежність [19, с. 15].

Згодом з'являються терміни «надфразова єдність» і «діалогічна єдність», які синонімічні. Ми беремо за основу визначення З. Тураєвою терміну НФЄ – декілька речень, об'єднаних у смисловому та структурному планах, що характеризується відносною семантичною незалежністю. Критеріями НФЄ є єдина мікротема, а також смислова та комунікативна єдність [20, с. 115]. Для дослідження ми трансформуємо існуючий термін НФЄ у ПТДЄ (політематична діалогічна єдність) і надалі користуємось ним як робочим для інтерпретації діалогу персонажів. Ми пропонуємо таку ієрархію компонентів організації діалогу драми абсурду: 1)МДЄ (мінімальна діалогічна єдність = репліка відправника + репліка адресата); 2)ТОКС (тематично об'єднана комунікативна структура, яка складається з однієї або декількох МДЄ);